

СЕМЕЙСТВОТО КАТО ФАКТОР ЗА ОТКЛОНЯВАЩО СЕ ПОВЕДЕНИЕ ПРИ ПОДРАСВАЩИТЕ

Християна Годорова Годорова, докторант
Технически университет, Варна

THE FAMILY AS A FACTOR FOR DEVIANT BEHAVIOR AMONG ADOLESCENTS

Анотация: В доклада са представени основни подходи за определяне на изследването на факторите на семейната среда, влияещи върху развитието, превенцията и превенцията на противообществените прояви при непълнолетни. Представени и анализирани са основните фактори на семейната среда, определящи девиантното поведение на децата. Проследени са резултатите от проучване на 64 лица на възраст от 15 до 19 години. Ще се запознаем какви емоционални и поведенчески дефицити водят до формирането на личността, особено в юношеска възраст, липсата на родителска обич, подкрепа и най-вече неразбирането на потребностите на подрастващите от автономия и уважение към тяхната личност.

Ключови думи: семейна среда, противообществени прояви, деца, правонарушители.

Abstract: The report presents basic approaches for determining the study of factors of the family environment influencing the development, prevention and prevention of antisocial behavior in minors. The main factors of the family environment determining the children's deviant behavior are presented and analyzed. The results of a survey of 64 persons aged 15 to 19 were tracked. We will get to know what emotional and behavioral deficits lead to the formation of the personality, especially in adolescence, the lack of parental affection, support and, above all, misunderstanding of the needs of adolescents for autonomy and respect for their personality.

Keywords: family environment, anti-social behavior, children, offenders.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

1. Постановка на проблема

През последните години в България се наблюдава значително нарастване на противообществените прояви на малолетни и непълнолетни. В днешния динамичен и забързан свят, свят на икономическа зависимост, на амбиции за материално благополучие, проведеното изследване показва, че голяма част от родителите нямат и не отделят необходимото време за правилното израстване на своите деца. Проявите на асоциално поведение, както и престъпността сред малолетните и непълнолетните са едни от най-сериозните и актуални социални проблеми на обществото, поради, което държавата и нейните институции, предприемат различни превантивни мерки по своя характер (политически, законодателни, социални, възпитателни и икономически) за ограничаване на престъпността занапред. „Очертаните параметри на детската престъпност недвусмислено показват острата нужда от наличие на политика, която да се справи или поне да ограничи разрастването на този сериозен обществен проблем” [6]

Трябва да си дадем ясна сметка за трудностите, които срещат младите хора, попаднали веднъж в превъзпитателната система, по пътя на тяхното успешно вграждане в обществото с неговите норми и задължения.

„Семейството е първото социално обкръжение на личността. В процеса на формиране на личността и нейното самоосъзнаване, семейството има и изпълнява главна роля. Именно от семейството започват процесите на индивидуалното усвояване от детето на обществените норми и културните ценности, изграждат се комуникативните умения и навици, формират се човешкото разбирателство и взаимопомощта, опита в сътрудничество и приятелство, професионалното самоопределяне.“ [1] В семейството се изгражда нравствения облик и характера на детето, неговото отношение към хората и околната действителност. Семействата, чието нормално функциониране е затруднено се определят като семейства в „социален риск“. Към тази група преди всичко по спадат непълните семейства (с един родител), многодетните семейства, семействата на безработните и други. Потенциален социален риск може да се реализира при неблагоприятни икономически психологически условия за възпитание на деца (конфликти, алкохолна и наркотична зависимост, прояви на насилие). Деца, които са лишени от възможност за нормално възпитание в семейството (болни и инвалидизирани родители, родители с ниска култура или такива, които не желаят да се грижат за децата си) и живеят извън собственото си семейство, което се осъществяват в различни форми-осиновяване, индивидуални възпитателни грижи, семейни групи, „детски селища“, семейни детски домове, класически детски домове. Децата от извънбрачни връзки, осиновени, живеещи при лишения недостатъчна емоционална връзка с родителите (през първите 3 години от живота има най-голямото значение за крайното оформяне на личността), занемарено отношение към детето, характерови смущения, възпитание в непълни семейства, липсата на естествен детски колектив в семействата и необходимост от бърза социализация на децата, намалена възрастова разлика между родителите и намаляване на възрастта на родителите изобщо, хетерогенни семейства – предимно по социална принадлежност, недостатъчни родителски грижи, отглеждане предимно в извъндома среда, неблагоприятни битови условия и невъзможност за поддържане на хигиената, неучастие на родителите в детските занимания и грижи, недостатъчна роля на бащата за социалното развитие на детето поради липса на пример от него, поради различни начини.

1.1. Деца в многодетни семейства

Многодетните семейства най-често не са в състояние да осигурят престижно ниво на образование и живот на своите деца, защото най-често са от средите на ниско материално и културно-образователно равнище. Техните деца често страдат от липса на грижи, любов и незадоволени потребности, което се явява като предразполагащ фактор за девиантно поведение. Като фактор за потенциален социален риск и дезадаптация се определят също семействата с голямо число деца, защото семействата с по-малък брой деца разполагат с по-големи възможности за задоволяване на потребностите интереси на детето, но единственото дете в семейството израства като егоист с отсъствие на емпатия. В семейства с четири и повече деца преобладават социално-икономическите трудности, по-лошите жилищни условия, по-нисък доход, недостатъчно образованите родители, по-беден и напрегнат живот, което е предпоставка децата от тези семейства да имат противообществени прояви занапред. Децата от такива семейства в сравнение с връстниците си от преобладаващото по-малобройни семейства по-често демонстрират занижена самооценка, присъща са им неадекватни

представи за собствена значимост, което може да повлияе отрицателно на бъдещето им.

Изследването на социалните и психологически ефекти и влияния на трудовата миграция върху динамиката на семейството и благополучието на децата, които остават да живеят в България в отсъствието на единия или и на двамата родители, заминали да работят в чужбина за дълъг период от време е сериозно предизвикателство пред съвременната наука и практика. За голяма част от децата отсъствието на родителите може да има отрицателен ефект, включително риск от липса на грижи по отношение на физическото и психичното здраве и ефекти, свързани с депресия, трудности в развитието, пасивност в училище и неучастие в учебния процес, отпадане от образователната система, недохранване, злоупотреби с деца. Оставените от своите родители в страната на произход деца често попадат към групата на уязвимите деца, изложени на риск.

1.2. Деца, от семейства на разделени родители

Възпитанието е процесът, в който възрастните общуват и се грижат за своите деца. Чрез наблюдение, дисциплина, емоционална близост, контрол и изисквания, родителите възпитават децата си и ги подготвят за живота в обществото. Семейната структура представлява съвкупност от елементи и взаимовръзките между тях. В качеството си на структурни елементи на семейството, като система се отделя съпружеската, родителската, връзката „брат-сестра“ и индивидуална подсистема, представляваща локални диференцирани съвкупности на семейни роли, които позволяват на семейството да изпълнява определени функции и да си набавя своята жизнено способност. В нашето общество структурата на семейството е изключително разнообразна. Семейства с един родител, деца на разведени и разделени родители, деца, отгледани от баба и дядо, доведени родители и други. Разстроени семейни отношения, водят до девиантно поведение при децата и подрастващите. Това са бягства от училище, арогантно и агресивно държание спрямо родители и връстници, също и учители, слаб успех, употреба на дрога и алкохол, кражби. [4] При децата от по-ранна възраст – агресия срещу връстници, слаб успех в начална училищна възраст, също кражби от съученици, но по други мотиви – общо вътрешно напрежение и повишен стрес, невротична симптоматика-нощно напикаване, тикове, заекване. Непълните семейства стават все по-разпространени. Много често причина за психични разстройства са промените в структурата на семейството. При разпадане на семейството децата изживяват болезнено раздялата на родителите си. От друга страна родителите започват да пренебрегват задълженията си спрямо децата, което може да провокира асоциално поведение у тях като включване в групи с девиантно поведение.

1.3. Деца, на които родителите не живеят в България

Изследването на социалните и психологически ефекти и влияния на трудовата миграция върху динамиката на семейството и благополучието на децата, които остават да живеят в България в отсъствието на единия или и на двамата родители, заминали да работят в чужбина за дълъг период от време е сериозно предизвикателство пред съвременната наука и практика. За голяма част от децата отсъствието на родителите може да има отрицателен ефект, включително риск от липса на грижи по отношение на физическото и психичното здраве и ефекти, свързани с депресия, трудности в развитието, пасивност в училище и неучастие в учебния процес, отпадане от образователната система, недохранване, злоупотреби с деца. Оставените от своите роди-

тели в страната на произход деца принадлежат към групата на уязвимите деца, изложени на риск. В голяма част от тях се развива усещане за депривация и липса на интерес, отказ от участие в училищните и извънучилищни дейности. Пряка последица от миграцията на родителите е обстоятелството, че детето е лишено от родителска обич и необходимото наблюдение на неговото нормално развитие. Тези деца най-често са оставени на грижите на близки хора, които обаче не могат да им осигурят емоционална и възпитателна подкрепа, в резултат на което се достига до неблагоприятно въздействие върху здравето и психичното развитие на детето, както и към насочването му към нетипично или неподходящо за възрастта си поведение, към излагане на опасност от различни видове експлоатация или злоупотреба. Обикновено родителите, които стават „мобилни работници“ и отиват в други държави, заявяват че това е временно, но в повечето случаи техните престои стават продължителни. Това явление е значително разпространено в нашата страна, но няма точни данни за броя на изоставените деца от родители емигранти. В България „...няма система, нито на национално ниво, нито на общинско ниво, която да проследява броя на децата, които живеят без един или и двамата си родители, ... няма и точни данни за броя на случаите на деца, оставени от своите родители, които мигрират.[5] Според информация, предоставена от специалисти от образователната система, има някои места в страната, като села в Източните Родопи, Северен централен и Северозападен район, където процентът на децата, които не живеят с родителите си, а с други роднини надхвърля 60%.” Резултати от по-нови изследвания показват, че „около 22,5% от всички деца до 18 години в страната са деца на емигранти. При общ брой на децата в България 1 191 221, децата на българи работещи в чужбина, които живеят в България са 267 753”.

Общото разбиране на понятието „деца на мигранти“ е свързано с понятията: „деца в риск“, „деца без контрол“ и „изоставени деца“. Децата на мигранти не се мислят като нещо по-различно и самостоятелно от събирателното понятие „деца в риск“. Липсва единно мнение за това доколко тези деца трябва да бъдат определяни като самостоятелна специфична група. От една страна диференцирането им като отделна група би помогнало за по-пълно познаване на техните трудности и проблеми и за създаване и използване на подходящи интервенции за работа с тях, но от друга – тяхната ситуация е изключително деликатна и самите деца предпочитат да не бъдат възприемани като по-различни от останалите. Родителите, заминаващи да работят в чужбина поверяват децата си предимно на грижите на членове от по-широкото семейство (оставащ родител, баба, дядо, леля, чичо). Обикновено те се опитват да поемат отговорностите, а отчасти и функциите на отсъстващия родител. В много редки случаи, най-вече в семейства от ромската общност, децата биват оставяни да се грижат сами за себе си като по-големите полагат грижи за по-малките. Има и случаи на настанени деца в приемни семейства, поради липсващи в страната близки и роднини. Тъй като обикновено мястото на родителя „се заема“ от представители на по-старото поколение (баба, дядо) най-често те не притежават адекватни и актуални компетенции, умения и поведенчески стратегии за взаимодействие с изоставените деца. Поколенческите различия могат да станат пречка за ефективна комуникация и допълнително лишаване от емоционална подкрепа, която е изключително важна за детското развитие в тази възраст. Процесът на социализация на изоставените деца се пречупва през ценностите на едно значително по-старо поколение, които в повечето случаи са по-консервативни и фригидни. Обикновено миграцията на член от семейството инициира промени и в динамиката на семейните задължения. Променят се ангажиментите и задачите, които оставащите членове на семейството изпълняват. Те разпределят по-

между си задълженията и отговорностите на отсъстващия родител. Наблюдава се процес на трансформация на домакинските роли, задължения и семейни практики, който в крайна сметка води до създаване на различна структура и нова йерархия между членовете на семейството. Промяната обикновено създава допълнително напрежение, натоварване и натиск върху децата, тъй като на тях също им се налага да поемат повече отговорности и задължения.

Последиците от липсата на родителите върху здравето, психичното здраве и социалните връзки на детето в повечето случаи са сериозни. Често роднините, които се грижат за детето или реагират късно на определени симптоми или пък не разполагат с достатъчно средства за лечение на болестта. Що се отнася до психичното здраве, тези деца в повечето случаи са по-лабилни, по-лесно нараними, обидчиви и изпадащи в депресивни състояния. Често се наблюдава и девиантност по отношение на поведенческите прояви сред обществото.

Често децата, чиито родители са извън страната се преживяват като „жертва на икономическия упадък” в България, който е принудил родителите им да търсят подобри възможности за работа и заплащане в чужбина. Тези деца се самоанализират като неудовлетворени, затворени, често плачещи, тревожни, понякога агресивни, нервни, избухващи, арогантни, деца с ощетена комуникация, със застрашени от разпадане социални връзки, трудно изживяващи раздялата с родителите. Този автопортрет показва колко дълбоки са промените (и в повечето случаи травмите и пораженията), които настъпват в психиката на децата, когато родителите им заминат. В отсъствие на родителите си трудно намират нов модел за подражание, референтен възрастен, с който да споделят трудностите и успехите си. За част от тях емоционалната връзка в двойката роли дете-родител е прекъсната, и за съжаление в повечето случаи-завинаги. Липсва родителският модел на ролево поведение и добрият опит, който един родител би могъл да предаде на детето си. Това води като цяло до обезличаване на родителския авторитет, до отсъствие на необходимата житейска опора за детето в трудни моменти. Новата житейска ситуация, в която попадат децата при отсъствието на родителите си, разтърсва из основи идентичността на тяхното Аз. Емоционалните трудности, с които те се сблъскват, често водят до социално неприемливи форми на поведение, представляващи заплахи за физическата безопасност както на самото дете, така и на околните. От тук лесно може да се достигне до трудности в емоционалното му развитие и социалното включване. Емоционалните и поведенчески затруднения обхващат широк спектър от реакции и прояви, които се отклоняват от социално приетите за съответната възраст и възпрепятстват в различна степен пълноценната реализация на детската личност. Емоционалните и поведенчески затруднения дават негативно отражение в различна степен върху академичното представяне (ученето), усвояването на социални и професионални умения и цялостната адаптация на детето в социалния свят. [5]

1.5. Деца с нисък социален статус

В рисковото семейство детето развива характерни нарушения на социализацията: отсъствие на елементарни хигиенни навици, невъзможност да се адаптират в непознатата среда, хиперсексуалност, нарушения в половата ориентация, кражби, лъжа, прояви на жестокост и агресия (включително подчертан нецензурен стил на изразяване), загуба на интерес към труда и образованието, ленивост, пристрастяване към психотропни вещества и др. Класически пример за такъв криминогенен риск е бедността, когато е микросоциален фактор и насърчава преживявания на детето за неравно-

поставеност, малощеност и социално изключване. Когато средата, в която то расте, е универсално бедна и то се чувства интегрирано в нея, бедността е макросоциален риск и има много слабо криминогенно влияние. В това си качество тя не се преживява кризисно от детето, което възприема условията, в които живее, за нормални и те не формират у него мотиви за противоправно поведение. Криминогенният ефект на бедността като макросоциален фактор се проявява само в комбинация с друг силен криминогенен риск (например, престъпно поведение на родителите или референтната среда). Обратно, когато бедността е белег за отрицателно различие на социалния статус на детето при съизмерване с връстниците му, тя поражда самостоятелен и силен криминогенен ефект, защото пряко създава мотиви за конфронтиране на социални и правни норми. [1]

1.6. Деца с добри условия на живот

„Разграждането на патриархалното семейство поражда конкуренция между ценността „послушно дете“, моделирано според идеалите на обществото, и оценностяването на детската индивидуалност и самостоятелност. Двете ценности стоят в основата на двете доминиращи и най-известни стратегии за възпитание – авторитарната и либералната. Крайностите при интерпретацията и прилагането на всяка от тях имат значението на криминогенни и виктимогенни рискове. Комплексният анализ на наказателните и възпитателните дела показва процес на верижно взаимно пораждање и осъществяване на рискове, който протича типично при деца, продължително изложени на рискова среда, дори когато тя е динамична (рисковете се променят във времето). Процесът протича в две фази.“ [4] При първата фаза детето проявява отклонения в поведението, които не са противоправни и общественоопасни, но представляват неблагоприятно отклонение от статистически нормалното за възрастта развитие. Най-разпространеното отклонение, което може да се приеме за класически признак за действие на първични рискове, е бягството. То обикновено започва като непосещаване на учебни занимания и обективира състояние на виктимност на детето. Ако се задълбочи, прераства отпадане от училище, бягства от дома, закономерно присъединяване към асоциални референтни групи, агресивни прояви, безпризорност и други. Естественото развитие на процеса задълбочава отклонението, като води до прояви с обществена опасност и противоправност, а впоследствие и до престъпления. Преминаването на поведението отвъд правната норма обективира втората фаза на процеса, която изследваните дела датират почти еднозначно около 12-тата година на детето. Това е етапът на криминализацията. Процесът се управлява от рискове с комплексно и всеобхватно действие върху цялостното поведение и светоглед на детето в периоди на възрастови преходи, в които се изгражда неговата личност като цяло. Поради това както фазата на виктимизация, така и фазата на криминализация се характеризират с устойчивост на отклонението. Изолирани девиантни прояви не са признак на процеса, а следствие от естествения ход на човешкото развитие в тази възраст. Този извод се потвърждава и от обстоятелството, че както противообществените, така и престъпните прояви на децата, отразени в изследваните дела, представляват част от множества. При всички изследвани случаи престъплението е предхождано от история на отклоняващо се поведение с постепенно или скокообразно нарастване на обществената опасност и конфронтирането с обществените норми.

II. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА ОТКЛОНЯВАЩОТО ПОВЕДЕНИЕ СРЕД ДЕЦАТА. ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

2.1. Методология

2.2. Цел на изследването

Целта на изследването е да установи относителния дял на факторите на семейната среда, създаващи предпоставки за развитие на отклоняващо се поведение при децата днес.

- *Задачи на изследването* Изготвяне на анкета с въпроси към различни фактори на семейната среда.
- Провеждане на проучване, чрез разработената анкета, на деца на възраст от 14 до 18 години.
- Анализ на резултатите.

2.3. Методи

За реализиране целите на изследването е разработена анкета.

2.4. Изследвани лица

Изследвани са 64 ученици

2.5. Организация на изследването

Анкетата е проведена през 2021г. в Гимназия по текстил и моден дизайн гр.Варна (под контрола на психолога на училището).

Изследването си постави за разрешаване следните задачи:

- Анализ на литературни източници
- Провеждане на самостоятелно изследване с метода анкета в „Професионална гимназия по текстил и моден дизайн“, гр. Варна през 2021 г. В рамките на това изследване са анкетирани 64 ученици на възраст от 14 до 19 годишна възраст.
- Анализ на резултатите от проведеното изследване и описание на спецификата на семейната ситуация на децата, мястото в което те се отглеждат и евентуални други предпоставки за извършените от тях прояви.
- В края на доклада са поместени изводи и препоръки.

2.6. Методи

За целите и задачите на дипломната работа са използвани следните методи:

- Анализ на литературни източници;
- Анкета.

2.7. Обект на изследване

Обект на изследване са факторите на семейната среда, оказващи влияние върху развитието на отклоняващо се поведение сред юношите.

2.8. Хипотеза

В семействата на около 1/3 от подрастващите се наблюдават фактори, създаващи предпоставки за развитие на отклоняващо се поведение.

В доклада не са анализирани други фактори за развитието на противообществените прояви, извън описаните в анкетата въпроси. Не са анализирани наследствени предразположения, пол, възраст, етнически произход, влияние на медиите и пр.

2.9. Резултати от изследването

2.10. Демографски характеристики да изследваните лица и семействата, в които са отглеждани.

На въпрос – С кого живееш?, 56% от анкетираните отговарят, че живеят с майка си и баща си. Останалите 44% от участниците не живеят с двамата родители. 13% от тях, участвали в проучването посочват, че живеят само с майка си, докато само 2% живеят с баща си. При 28 на сто от анкетираните, което е завидно голям процент живеят с нито един от родителите и са оставени на грижите на техните баба и дядо или друг роднина. Това означава, че 44% от всички деца, попаднали в изследването не живеят в пълни семейства. Те живеят с единия или другия родител или при други свои близки. Ако приемем, че децата, които не са посочили, че родителите им живеят заедно имат родители, живеещи по отделно, то значи, че 37% от децата попаднали в изследването са с разделени родители. Това е повече от 1/3 от всички деца, попаднали в изследването.

На въпрос дали имат брат или сестра, 78% от децата отговарят положително. Приблизително ¼ от всички деца нямат братя и сестри. Резултатите от нашето проучване сочат, че 58% от анкетираните имат по-голям брат и/или сестра, 36% имат по-малък брат и/или сестра, а 3% имат и по-голям, и по-малък брат и/или сестра.

Тъй като значителна част от теориите за отклоняващото се поведение свързват девиациите с броя на децата в семейството, в анкетата беше включен въпрос за числеността на семейството, в което изследваните деца са отраснали децата. Резултатите показват, че 14% от децата са израснали в многодетни семейства, докато останалите са израснали в семейства с едно или две деца. Доминират децата, отгледани в семейства с две деца.

2.11. Образователен статус на родителите

Образователният статус на родителите и изследван чрез два въпроса – въпрос за образованието на майката и въпрос за образованието на бащата. Резултатите от изследването показват, че ¼ от майките на децата, попаднали в изследването са с основно образование. Най-голяма е групата на децата, отглеждани от майки със средно образование. На второ място се нарежда групата на децата, отглеждани от майки с висше образование. Относителният дял на бащите с начално образование е почти два пъти по-висок от този на майките с начално образование. Относителният дял на бащите обаче с основно образование е два пъти по-нисък от този на майките. Относителният дял на бащите със средно образование също е по-висок от този на майките.

2.12. Взаимоотношения с родителите

Следващият въпрос в анкетата отразява теориите за отклоняващо се поведение, обвързващи отклоняващото поведение при децата с възможността те да наблюдават такова между своите родители. Въпросът в анкетата е: Случвало ли се е в къщи понякога възрастните да се държат агресивно един спрямо друг? В отговорите на този въпрос, установяваме, че една трета от децата или 33% са били свидетели на агресивно поведение в семейството. Останалите 67% отричат това да се е случвало.

2.13. Отношение на родителите към децата

Следващата група от въпроси, изхожда от теорията на Баурминд за стиловете родителско поведение и най-вече тези, които свързват отклонението с авторитарния и дезинтересиран тип родителско поведение. Въпросите са насочени към следване на

честотата с която децата срещата едни или други типични особености на тези стилове във взаимоотношенията с родителите си.

Първият въпрос е насочен към изследване на усещането на децата за степента на възискателност на техните родители към тях и оценката им в каква степен тази възискателност е прекалено висока за тях. Резултатите от изследването по този въпрос показват, че 31% от децата определят родителите си като много, дори прекалено възискателни. 21% са отговорили не. 29% смятат, че родителите им по-скоро не са възискателни. 16 на сто са тези, които отговарят по-скоро да, 3 на сто определят като възискателен по скоро единият си родител. Това означава, че според 47% от децата, техните родители са много или прекалено възискателни.

Резултатите от последните няколко въпроса свързани с агресия ни показват, че децата, попаднали в изследването са склонни на физическа агресия, но само като отговор на такава, проявена към тях. Много голяма част от участниците споделят, че са били обект на лошо отношение към себе си, но малка част от тях са били лоши към свой съученик. Това показва, че и по отношение на останалите форми на агресията, децата са по-склонни под формата на отговор ако към тях е била проявена такава, отколкото самите те да инициират такава.

3. Изводи

3.1. Демографски характеристики да изследваните лица и семействата, в които са отглеждани.

- 44% от анкетираните не живеят с майка си и баща си.
- При 28 на сто от анкетираните са оставени на грижите на техните баба и дядо или друг роднина.
- 13% от децата живеят само с майка си, докато само 2% живеят с баща си.
- Родителите на 22% от децата живеят отделно един от друг.
- 14% от децата са израснали в многодетни семейства, докато останалите са израснали в семейства с едно или две деца. Доминират децата, отгледани в семейства с две деца.

3.2. Образователен статус на родителите

- ¼ от майките на децата, попаднали в изследването са с основно образование.
- Най-голяма е групата на децата, отглеждани от майки със средно образование.
- Като цяло, относителният дял на бащите със средно и висше образование е по-висок от този на майките със средно или висше образование.

3.3. Взаимоотношения между родителите

- Една трета от децата или 33% са били свидетели на агресивно поведение в семейството.

3.4. Взаимоотношения с родителите

- 11% от подрастващите определят контактите само с единия родител като достатъчни, но с другия като недостатъчни. 9% от децата биха искали да имат повече време с родителите си.
- 47% от децата определят родителите си като много, дори прекалено възискателни.
- 19% от участниците определят родителите си като строги. Според 6% от анкетираните, строгото поведение е по-скоро присъщо само единият им родител.

- 22% споделят, че мнението им не се зачита от родителите, а 23% са и тези, на които отговора е по-скоро да. Само при 2% от юношите, родителите нямат една гледна точка във възпитателния процес, като тук е посочен отговора „единият да, но другият не“.
- 47% от децата, попаднали в изследването имат усещането, че родителите им не се интересуват от тяхното мнение и изискват от тях да слушат и изпълняват това, което им се казва.
- 45% от децата усещат, че техните родители не мислят, че децата им са достатъчно големи, за да вземат самостоятелни решения.
- 3% са тези, които се чувстват напълно пренебрегнати, 8% считат, че чувствата им по-скоро не са приоритет за родителите им, 5% определят, че чувствата им са приоритет само на единият родител.
- 55% от анкетираните лица споделят, че родителите им имат високи очаквания към тях, които ги затрудняват да изпълнят.
- Почти всички деца имат усещането, че техните родители им дават възможност да правят нещата, които те искат.
- 15% от подрастващите, участвали в проучването споделят, че родителите им не ги изслушват.
- 11% от анкетираните нямат близки отношения с родителите си.
- Според 9% от подрастващите, родителите им не са любящи.
- 5% на сто от подрастващите не могат да определят родителите си като грижовни родители.
- 10% от подрастващите, участвали в изследването нямат възможност свободно да споделят с родителите си.
- 10% от децата споделят категорично, че родителите им не откликват на техните нужди и техните желания.
- 30% от анкетираните, посочват, че родителите им не са заинтересовани от действията, които предприемат в живота си.
- 23% приемат по-скоро за безразлични родителите си. 3% са тези, които определят само единият си родител като безразличен към действията им.
- 67% от анкетираните юноши посочват, че родителите им не упражняват строг контрол над тях.
- 42% от анкетираните подрастващи определят родителите си като не загрижени към проблемите им.
- 37% са посочили, че родителите им са дистанцирани от случващото се с тях.
- 19% от участниците в проучването се чувстват отчуждени от родителите си.
- 29% от анкетираните не чувстват подкрепата на родителите си.
- 30% определят себе си като ограничавани от възрастните.
- 7% се чувстват пренебрегнати от родителите си.
- Юношите, които търсят одобрението на родителите си са по-голям процент 56%, за разлика от тези, които не го търсят 15%.
- 73% са мислят, че очакванията на родителите към тях са големи, като половината от участниците са убедени в това.
- 7% се чувстват неразбрани и Неподкрепени от родителите си.
- Според 20 на сто от попълнените анкетата, родителите им не биха направили каквото могат, за да ги защитят.
- 21% не харесват родителите си и не желаят да приличат на тях, когато имат дете.

Изследването показва, че около 1/3 от подрастващите участвали в изследването имат отчуждени взаимоотношения с техните родители, не намират подкрепата, от която се нуждаят, достатъчно възможности да споделят. Повече от половината от участниците усещат, че родителите им прекалено високи очаквания към тях. Те се нуждаят от одобрението на родителите, но мислят, че начина на постигането ми е труден. Повече от една трета от участниците определят родителите си като дезинтересирани от това, което се случва с децата им, приблизително половината от всички участници мислят, че родителите им не се интересуват от проблемите им а повече от половината споделят, че родителите им не упражняват никакъв контрол върху тях.

3.5. *Отношение на подрастващите към насилието*

- 43% участниците мислят, че постъпват правилно за другите.
- 78% не приемат насилието за нещо нормално, а 5% го намират за напълно нормално.
- 67 на сто от юношите са на мнение, че филмите с насилие не ги привличат.
-
- Вероятност от прояви на девиантно поведение
- 61% на сто от подрастващите биха спорили, за да защитят личната си позиция.
- 23% няма да се поколебаят да наранят друг, ако ги обижда или просто им противоречие.
- На 7% им харесва да дразнят хора и животни.
- 43% не биха се поколебали да отвърнат, ако някой ги обиди.
- 11% признават споделят, са манипулирали приятелите си.
- На 73% се е случвало да постъпят импулсивно и да ударят някого, след което да съжаляват затова.
- 67% от респондентите твърдят, че са инати.
- 52% от участниците в изследването са категорични, че ако някой ги удари, те ще отвърнат.
- 27% от юношите споделят, че се е случвало да се държат лошо с някого.
- 71% от децата, участвали в изследването са били обект на агресивно отношение от страна на техен съученик, при това за дълъг периода от време.
- 38% от анкетираните лица смятат, че по-скоро няма да има последствия за тях ако ударят някого или счупят нещо, 29% са категорични, че няма да бъдат наказани.

Резултатите от изследването показват, че повече от половината участници са склонни на вербална агресия, за да защитят своя позиция; 43% са склонни да отвърнат на вербална агресия с агресия. 52% са склонни на физическа агресия в същата ситуация. 73% вече са упражнявали такава някога. 2/3 от участниците са били жертви на насилие от съученици, но според само 27% те самите са иницирали такова. Повече от половината участници в изследването мислят, че няма да получат наказание ако упражнят физическо насилие спрямо някого.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Престъпността е постоянен проблем за всяко общество. Когато се свързва с деца, независимо дали извършители или жертви, обществеността става особено чувствителна към него.

Без родителската обич, любов, подкрепа, без нормалната семейна атмосфера, човек трудно може да израсне като една нормална и пълноценна личност, която носи

отговорност за постъпките си. Така можем да направим извод, че рисковите семейства са фактора определящ зараждането на асоциалното и девиантно поведение на малолетни и непълнолетни деца извършители на противообществени прояви.

Превенцията сред малолетни и непълнолетни деца извършители на противообществени прояви е предпоставка за ограничаване на общата престъпност и грижа за бъдещето на нацията.

Литература:

1. Стаматов, Румен., Детската агресия. ИК Хермес. П. 2008 г.;
2. Карлова, Дъбина.Превенция на асоциалното поведение на деца.В., 2007 г.;
3. partnersbg.org;
4. Манчева, Русанка. Конфликти и конфликтно поведение. УИ - Благоевград, 2005 г.
5. partnersbg.org;
6. Георгиева, Красимира, Малките общини в борбата с детската престъпност-Анализ на публичната политика въз основа на критериите достатъчност и уместност – Сборник доклади четвърта научно-практическа конференция с международно участие, ТУ-Варна, ISBN 978-954-29-0834-7.

Contacts:

Християна Тодорова Тодорова, Докторант кат. „Социални и правни науки“,
Технически университет – Варна
ул. „Студентска“ № 1, Варна 9000, Р. България
Phone: 0898/480-690,
Email: h.todorova@tu-varna.bg.